

ماہوارہا
در
پرتو حقوق بین الملل

تألیف و ترجمہ:

دکتر علی امیری

مہدی اشتری

تابستان ۱۳۹۴

سرشناسه	: امیری، علی، ۱۳۵۰-
عنوان و نام پدیدآور	: ماهواره ها در پرتو حقوق بین الملل
مشخصات نشر	: تهران : فکرسازان، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۶ص.
شابک	: 978-600-7560-02-0
وضعیت فهرست نویسی	: فیبای مختصر
یادداشت	: این مدرک در آدرس http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.
شناسه افزوده	: اشتری، مهدی، ۱۳۶۴-
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۷۶۹۲۰۶

ناشر: انتشارات فکرسازان

نام کتاب: «ماهواره‌ها در پرتو حقوق بین‌الملل»

تعداد صفحه: ۲۱۶ صفحه

قطع: وزیری

سال انتشار: ۱۳۹۴

نوبت انتشار: اول

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۶۰-۰۲-۰

دفتر مرکزی انتشارات: تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان شهید وحید نظری.

کوچه شهید قدیری، پلاک ۲۲، واحد ۴، تلفن: ۶۶۴۸۹۲۹۶ - ۶۶۴۸۹۲۹۷

فکس: ۶۶۹۶۰۷۶۰

پیشگفتار.....	ز
چکیده.....	ض
مقدمه.....	ظ

فصل اول: کلیات

۱-۱- تاریخچه و پیدایش حقوق فضا.....	۲۵
۱-۲- پیدایش حقوق بین‌الملل فضا و تعریف حقوق بین‌الملل فضا.....	۲۹
۱-۳- فناوری فضا و جستجو مرزهای فضایی.....	۳۵
۱-۴- معاهدات فضایی ماوراء جو.....	۴۰
۱-۵- تعریف ماهواره‌های فضایی و فضای ماوراء جو.....	۴۳
۱-۵-۱- ماهواره چیست.....	۴۳
۱-۵-۲- موقعیت فضایی ماهواره‌های مخابراتی.....	۴۳
۱-۵-۳- انواع ماهواره‌ها.....	۴۴
۱-۵-۴- موقعیت ماهواره‌ها.....	۴۴
۱-۵-۵- تعادل ماهواره‌ها در فضا.....	۴۵
۱-۵-۶- عمر ماهواره‌ها.....	۴۵
۱-۵-۷- مدارهای ماهواره‌ای.....	۴۶
۱-۵-۸- شاتل فضایی.....	۵۱

فصل دوم: نظام حقوقی بین‌المللی حاکم بر فضا و ایجاد و توسعه قوانین فضایی

۲-۱- مفهوم و ماهیت حقوق فضا.....	۶۳
۲-۲- اصول کلی حقوق بین‌الملل فضا.....	۶۷

- ۲-۳- استفاده صلح آمیز از فضای مایورای جو..... ۷۵
- ۲-۴- حاکمیت دولت‌ها و ارتباطات ماهواره‌ای و جایگاه آن در حقوق حاکمه..... ۷۷
- ۲-۵- اعلامیه بوگوتا..... ۸۱

فصل سوم: جنبه‌های حقوقی استفاده از فناوری فضایی

- ۳-۱- معاهدات بین‌المللی و اصول مربوط به فضای مایورای جو..... ۸۹
- ۳-۲- قانون راجع به تصویب اساسنامه و اصلاح مقاوله نامه (کنوانسیون) اتحادیه بین‌المللی مخابرات..... ۹۰
- ۳-۳- اساسنامه اتحادیه بین‌المللی مخابرات..... ۹۰
- ۳-۴- رابطه میان قانون ملی فضا و قانون بین‌المللی فضا..... ۹۲
- ۳-۵- نیاز به قانون ملی فضا..... ۹۴
- ۳-۶- موضوع مسئولیت..... ۹۶
- ۳-۷- چهاردهمین جلسه مشورتی سازمان فضایی منطقه‌ای آسیا - اقیانوس..... ۹۷
- ۳-۸- کنترل و حمایت دولت از اقدامات خصوصی فضایی تجاری و مخابراتی..... ۹۹
- ۳-۹- حمایت از اقدامات فضایی: خطر مشترک..... ۱۰۰
- ۳-۱۰- ثبت اقدامات خصوصی در فضا..... ۱۰۳
- ۳-۱۱- محدوده کنترل: صلاحیت و مجوز اپراتورهای خصوصی..... ۱۰۵
- ۳-۱۱-۱- اقدامات در فضای مایورای جو و مخابراتی چه مواردی هستند؟..... ۱۰۵
- ۳-۱۱-۲- فضای مایورای جو چیست؟..... ۱۰۶
- ۳-۱۱-۳- "اقدام ملی" چیست؟..... ۱۰۶
- ۳-۱۲- مسئولیت دولت‌ها در مورد اقدامات ملی در فضای مایورای جو..... ۱۰۷
- ۳-۱۳- تعهد دولت‌های پرتاب‌کننده شی در مورد اشیاء فضایی با مالکیت خصوصی..... ۱۰۹
- ۳-۱۴- محدوده تعهد چیست؟ (در مورد دولت‌های پرتاب‌کننده برای خسارت در فضای مایورای جو)..... ۱۱۰

- ۱۵-۳- کنترل اقدامات فضای ماورای جو پس از پرتاب..... ۱۱۱
- ۱۶-۳- قوانین برخی کشورها در مورد تعهدات و خسارات کشورهای پرتاب‌کننده و پرتاب‌شونده..... ۱۱۱
- ۱-۱۶-۳- ایالات متحده..... ۱۱۱
- ۲-۱۶-۳- نروژ..... ۱۱۳
- ۳-۱۶-۳- بریتانیای کبیر..... ۱۱۴
- ۴-۱۶-۳- فدراسیون روسیه..... ۱۱۵
- ۱۷-۳- حل و فصل اختلافات..... ۱۱۷
- ۱۸-۳- حقوق قابل اعمال در مورد جبران خسارت..... ۱۱۸
- ۱۹-۳- اصول حاکم بر استفاده دولت‌ها از ماهواره‌های مصنوعی زمین جهت پخش بین‌المللی برنامه تلویزیونی مستقیم..... ۱۱۹
- ۲۰-۳- ژنراتورهای رادیو ایزوتوپ..... ۱۲۰
- ۲۱-۳- اعلامیه همکاری بین‌المللی در اکتشاف و استفاده از فضای ماورای جو به نفع همه دولت‌ها و توجه ویژه به نیازهای کشورهای در حال توسعه نشست عمومی..... ۱۲۰
- ۲۲-۳- زباله های فضایی و خطرات آنها..... ۱۲۳

فصل چهارم: قوانین و مقررات ایران در رابطه با مسائل ماهواره‌های مخابراتی

- ۱-۴- تاریخچه..... ۱۳۰
- ۲-۴- پیشینه حقوقی ماهواره‌های پخش مستقیم در ایران..... ۱۳۲
- ۳-۴- سیاستگذاری‌های ماهواره‌ای در ایران..... ۱۳۲
- ۴-۴- اساسنامه سازمان فضایی ایران..... ۱۳۴
- ۵-۴- اساسنامه شورای عالی فضایی..... ۱۳۸
- ۶-۴- قانون راجع به الحاق ایران به کنوانسیون بین‌المللی اینمارست..... ۱۴۱
- ۷-۴- مراکز فضایی ایران..... ۱۴۳

- ۴-۸- مسئله ماهواره در ایران: گذشته، حال و آینده ۱۴۴
- ۴-۸-۱- پرتاب‌های زیرمداری ۱۴۵
- ۴-۸-۲- ارسال موجود زنده ۱۴۵
- ۴-۸-۳- ارسال ماهواره مخابراتی تا ۵ سال آینده ۱۴۶
- ۴-۸-۴- برنامه‌ریزی برای پرتاب ماهواره قائم ۱۴۶
- ۴-۸-۵- ماهواره ایران ست - ۱ برای دو ساعت پخش برنامه در روز ۱۴۷
- ۴-۸-۶- ماهواره مخابراتی ایران ست- ۲ ۱۴۷
- ۴-۸-۷- ارسال نسخه نهایی "ایران ست" ۱۴۸
- ۴-۸-۸- برنامه عظیم ایران برای اعزام انسان به فضا ۱۴۸
- ۴-۸-۹- پرتاب ماهواره‌های سنگین‌تر به ارتفاع بالاتر ۱۴۹
- ۴-۸-۱۰- ساخت ماهواره کاربردی و عملیاتی ۱۴۹
- ۴-۸-۱۱- پرتاب ماهواره بر سیم‌رغ در سال ۹۲ تا ارتفاع ۵۰۰ کیلومتری ۱۴۹
- ۴-۸-۱۲- پروژه زهره ۱۵۰
- ۴-۸-۱۳- پروژه پارس ۲ ۱۵۰
- ۴-۸-۱۴- پروژه مصباح ۲ ۱۵۱
- اهداف اصلی پروژه ۱۵۱
- ۴-۹- نظام بهره‌برداری از فضا برای ارتباطات و هواشناسی و مخابرات ۱۵۳

فصل پنجم: توافقات ایران و سایر کشورها در مورد ماهواره‌های فضایی و مخابراتی

- قانون موافقتنامه مربوط به سازمان بین‌المللی ماهواره های مخابراتی (اصلاحیه موافقتنامه اینتلس) ۱۵۵
- قانون اصلاح قانون مشارکت ایران در کنسرسیوم بین‌المللی استفاده از ماهواره‌های مصنوعی مخابراتی ۱۵۷
- موافقتنامه استقرار ترتیبات موقت برای یک سیستم تجاری جهانی ماهواره مخابراتی ۱۵۸

قانون موافقتنامه همکاری‌های علمی و فناوری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت	
فدراسیون روسیه	۱۵۹
کمک متخصصان ایرانی به چین برای پرتاب ماهواره	۱۶۲
پرتاب ماهواره مشترک ایران، چین و تایلند	۱۶۴
قانون تاسیس مرکز سنجش از دور ایران	۱۶۴

نتیجه‌گیری	۱۶۶
پیشنهادهای	۱۷۰
فهرست منابع	۱۷۱

ضمائم

قانون موافقتنامه مربوط به سازمان بین‌المللی	۱۸۲
کنترل اقدامات فضایی پس از پرتاب	۱۸۹
کاربرد مفهوم دولت پرتاب‌کننده	۱۹۳
قوانین هنگ‌کنگ در مورد تعهدات و خسارات کشورهای پرتاب‌کننده	۱۹۵
مقررات و روش‌های مربوط به حل اختلافات	۱۹۸
برخی ملاحظات نظری و اجرایی خاص ایران	۲۰۰
معاهدات فضای ماورای جو	۲۰۳

جمهوری اسلامی ایران از کشورهای پیشروی غرب آسیا و خاورمیانه است. از حیث اقتصادی می‌توان گفت بزرگترین اقتصاد خاورمیانه پس از ترکیه است. از لحاظ سیاسی بین‌المللی بانفوذترین و قدرتمندترین کشور خاورمیانه و غرب آسیا بشمار می‌رود. از لحاظ گستره جغرافیایی و تنوع اقلیمی از منحصر به فردترین کشورهای جهان است که در چهار راه شرق به غرب اوراسیا واقع شده و از موقعیت ژئوپلیتیکی و ترانزیتی زمینی، دریایی، هوایی و ریلی بسیار ارزشمندی برخوردار است به‌ویژه با توجه به تعدد کشورهای همسایه آبی و خاکی که بالغ بر پانزده کشور تاجیکستان، روسیه، ترکمنستان، قزاقستان، ارمنستان، جمهوری آذربایجان، ترکیه، عراق، کویت، عربستان سعودی، امارات متحده عربی، عمان، قطر، پاکستان و افغانستان است. از نظر منابع انرژی نفت و گاز در مجموع مقام اول جهان را دارد و از نظر انرژی خورشیدی بر روی کمربند انرژی خورشیدی زمین واقع شده است که خود می‌تواند مولد میلیاردها دلار ثروت سالانه برای ایران باشد. از نظر انرژی باد نیز به‌ویژه در دو نقطه شمالی و شرقی کشور از مزیتی استثنایی برخوردار است. کل سواحل شمالی خلیج فارس و دریای عمان متعلق به ایران است. با اقیانوس هند ۴۰۰ کیلومتر مرز مستقیم و بلاواسطه دریایی دارد. از جزایر متعدد و استراتژیک در خلیج فارس برخوردار است تا حدی که فقط جزایر تنب کوچک و بزرگ و ابوموسی به‌علاوه تنگه هرمز، معادل ۱۵٪ از نقاط استراتژیک جهان از نظر نظامی را تشکیل می‌دهند. از لحاظ تنوع قومی زبانی کشوری چند فرهنگی با سابقه تمدنی هفت هزار ساله است که تجربه همزیستی مسالمت‌آمیز قومی و نژادی را بصورت فرهنگ ملی در آورده است. فاقد سابقه تهاجمی و تجاوز به کشورهای همسایه حداقل در طول دو قرن گذشته است. ۷۰٪ از جمعیت ایران را جوانان تحصیلکرد زیر سی سال تشکیل می‌دهند که نیروی انسانی بالقوه عظیمی برای یک جهش اقتصادی و تمدنی ایرانی محسوب می‌گردد به‌ویژه که بخش عظیمی از این جمعیت دارای تحصیلات عالیه در تخصص‌های گوناگون است. جامعه ایرانی در مجموع جامعه‌ای کمال خواه و صلح دوست است

که تجارت و بازرگانی ریشه در فرهنگ چند هزار ساله آن دارد. در عین حال، ایران کشوری است که مرزهای فرهنگی آن بسیار فراتر از مرزهای جغرافیایی امروزی آن است و از مدیترانه و شمال آفریقا و مصر گرفته تا آسیای میانه و هند و چین، زبان و فرهنگ خود را در طول تاریخ گسترش داده است و همین امر موجب قرابت فرهنگی و زبانی با بخش‌هایی از چین و شبه قاره هند و پاکستان و افغانستان و تاجیکستان و ازبکستان و آذربایجان و قزاقستان و ترکیه و کردهای عراق و شیعیان این کشور و شیعیان حوزه جنوب خلیج فارس و ایرانی تبارهای کویت و بحرین و قطر و امارات و عمان و مصر شده است.

اما در کنار همه این ظرفیت‌های تاریخی، فرهنگی، جغرافیایی و انسانی ملی، باید گفت کشورمان ایران دارای ظرفیت‌های فضایی بسیار ویژه و خاصی نیز می‌باشد که بر قدرت ملی و منطقه‌ای آن می‌افزاید و می‌تواند در بلند مدت در پرتو سیاست حکیمانه خارجی آن را به قدرتی جهانی بدل نماید. ایران بعنوان یک کشور واقع در جنوب غرب آسیا دارای سه نقطه مداری در فاصله ۳۶ هزار کیلومتری زمین می‌باشد که در اسناد بین‌المللی به ثبت رسیده است. در حالی که مجموع ۲۲ کشور عرب از چنین امکانی برخوردار نیستند. به مدد سیاست‌های مدبرانه جمهوری اسلامی ایران در فاصله زمانی پیروزی انقلاب اسلامی در ایران تا به امروز کشورمان در عرصه فناوری فضایی در دو زمینه ساخت ماهواره بر و ماهواره به پیشرفت‌های چشمگیری دست یافته به نحوی که نهمین کشور فضایی امروز در جهان محسوب می‌شود که توانسته ماهواره ملی خود را بصورت بومی به فضا پرتاب نماید. در حال حاضر ماهواره‌های سنجش از دور ایران تا شعاع ۲۰۰۰ کیلومتری اطراف مرزهای ایران را پوشش می‌دهند و رصد می‌کنند که امکان و قابلیت سرویس‌دهی به کشورهای همسایه در زمینه اطلاعات فضایی سودمند برای تحلیل بلایای طبیعی و خشکسالی و کشاورزی و مخابرات را دارند.

عنایت به چنین ظرفیت‌هایی است که وظیفه ملی هر ایرانی را در عرصه فضا بعنوان مکمل ارتقای توان و قدرت ملی ایران در عرصه منطقه‌ای و جهانی سنگین‌تر می‌کند. از جمله این وظایف تلاش جهت توصیف و تبیین قواعد حقوق بین‌الملل هوا و فضا و مقایسه آن با

قوانین ملی فضایی کشورها و تلاش برای تجزیه و تحلیل لزوم تدوین قانون ملی فضایی ایران و به‌ویژه قوانین ملی در عرصه پرتاب و بهره‌برداری از انواع ماهواره از جمله ماهواره‌های مخابراتی است.

کتاب حاضر بر آنست که با تمرکز بر مجموعه قوانین و مقررات بین‌المللی فضا در حوزه ماهواره‌های مخابراتی، خلاءهای احتمالی ملی در این عرصه را شناسایی و تبیین و راهکارهایی نیز برای برون رفت از وضعیت فعلی و بهینه کردن ساختار حقوقی ملی جهت زمینه‌سازی برای توسعه جنبه‌های ملی و بین‌المللی فعالیت‌های ماهواره‌ای کشورمان پیشنهاد نماید. به امید پیروزی و بهروزی روزافزون ایران در عرصه‌های ملی، منطقه‌ای و جهانی.

علی امیری

تابستان ۱۳۹۴

ژنو

چهارم اکتبر سال ۱۹۵۷ اسپوتنیک اولین ساخته دست بشر در مدار زمین قرار گرفت و همین واقعه سرآغازی بود بر پیدایش عصر فضا. نوامبر همان سال دومین ماموریت فضایی آغاز شد، این ماموریت در حقیقت اولین تلاش بشر برای فرستادن موجودی جاندار به فضا بود اما مسافر اسپوتنیک ۲ که سگی به نام لایکا بود در اثر ترس و حرارت زیاد چند ساعت پس از پرتاب جان خود را از دست داد. این پایان تلخ آغازی بود برای تلاش دوباره بشر در تسخیر فضا و سرانجام در ۱۲ آوریل ۱۹۶۱ اولین پرواز فضایی بشر به وقوع پیوست.

اواخر قرن بیستم سخن از ملت هوافضایی به میان آمد.

دسترسی مطمئن به هوافضا برای اقتصاد، رفاه و امنیت ملی همانقدر حائز اهمیت است که دستیابی و بهره‌مندی از دریاها تا کنون داشته است. با کسب قابلیت در این عرصه، لوازم تأمین اهداف امنیت ملی فراهم خواهد شد. صنایع هوافضا، حمل و نقل هوایی، بهره‌برداری از فضا به همراه نیروهای مسلح، قابلیت ملی در این حوزه را تشکیل می‌دهند. امروزه قدرتها در سطح راهبردی برای خود فرصتی می‌دانند تا با ارتقای قابلیت‌های هوافضایی خود به اهداف امنیت ملی خود دست یابند. هر راهبردی دارای سه رکن منافع، قابلیت‌ها، و تعهدات است که پرداختن به این ارکان از الزامات مهم در تدوین راهبرد ملی به شمار می‌آید. قابلیت ملی در چارچوبی راهبردی با لحاظ کردن منافع ملی و تعهدات، امکان بهره‌مندی از توان ملی برای تأمین اقتصادی، رفاه و امنیت ملی در آینده را فراهم خواهد ساخت. استفاده از فضای بکر و پررمز و راز ماورای جو که به راستی هنوز بشریت در ابتدای راه کشف و بهره‌برداری از آن است، موجب تغییرات بسیار عظیم و عمیقی در زندگی انسان‌ها بر روی کره زمین شد و با قرار گرفتن روز افزون ماهواره‌های تحقیقاتی، مخابراتی، رسانه‌ای، سنجش از دور و... در مدار زمین تحولات شگرف و بسیار گسترده‌ای در پیشرفت علم و فن‌آوری و نوع زندگی انسان رخ داد.

نگارندگان^۱ در این کتاب در ابتدا به مفهوم، تاریخچه و کلیات حقوق بین‌الملل فضا و معاهدات آن و سپس به ماهواره‌های مخابراتی و قواعد و قوانین بین‌المللی آن پرداخته و در ادامه به نقش آن در زندگی بشر می‌پردازند. سپس به پیشرفت‌های بشر در این زمینه و همکاری‌های میان دولت‌ها و کشورها اشاره شده و در پایان به بررسی قواعد و قوانین ملی ایران در زمینه ماهواره‌های مخابراتی و انطباق آن با مجموعه قواعد بین‌المللی پرداخته خواهد شد.

واژگان کلیدی: حقوق بین‌الملل، حقوق هوافضا، ماهواره، ماهواره‌های مخابراتی، کنوانسیون‌های هوافضا و مخابرات، حقوق فضایی ملی.

^۱ دکتر علی بورقصاب امیری فارغ التحصیل دکترای حقوق بین‌الملل از دانشگاه کوبه ژاپن (۲۰۰۱ تا ۲۰۰۵) و فوق دکترای حقوق امنیت بین‌المللی از مرکز مطالعات همکاری‌های بین‌المللی دانشگاه کوبه (۲۰۰۵ تا ۲۰۰۷)، استادیار حقوق بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان، مدیر گروه کارشناسی ارشد حقوق تجارت بین‌الملل و مدیر گروه دکترای حقوق بین‌الملل عمومی (۱۳۹۳).

رایانامه: aliamiri20@yahoo.com

مهدی اشتری فارغ التحصیل مقطع کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی دامغان (۱۳۹۱ تا ۱۳۹۳).

رایانامه: ashtarimahdi@yahoo.com

هوافضا به مجموعه اتمسفر و فضای محیط بر آن اطلاق می‌شود و آنرا می‌توان از سه دیدگاه عمده قلمرو، فناوری صنعت و امنیت ملی مورد مطالعه قرار داد. از نظر قلمرو، هوای واقع بر فراز خشکی و آبهایی که کشورها در آن اعمال حاکمیت می‌کنند نیز جزو سرزمین کشورها محسوب می‌شود، اما ارتفاع معینی که مورد اجماع جامعه بین‌المللی باشد در مورد قلمرو هوایی قابل استناد نیست. یک طرز فکر، قلمرو هوایی را برحسب صعود آیرودینامیکی تفسیر می‌کند و معتقد است که هر کشوری تنها می‌تواند تا ارتفاعی مدعی حاکمیت خود باشد که هواپیما بتواند تا آنجا صعود کند، چنین ارتفاعی بیش از ۲۰ مایل نخواهد بود. برخی از صاحب‌نظران معتقدند که قلمرو هوایی مترادف با اتمسفر است و هر جا که هوا یافت شود، آنرا شامل است.

نظریه دیگر بر آن است که حاکمیت کشور تا بینهایت ادامه می‌یابد که بسیار مبالغه‌آمیز است- دیدگاه ایالات متحده و بیانیه دولت جورج بوش از این نظریه تبعیت کرده و به دنبال قلمرو ملی در فضای ماورای جو است. برخی هم به تأسی از حقوق دریاها گفته‌اند، تا ارتفاعی که هواپیما صعود می‌کند، کشور حاکمیت کامل اعمال کند و تا ارتفاع ۳۰۰ مایلی همانند منطقه‌ی نظارت باشد که حق ترانزیت برای سفینه‌های غیرنظامی در آن به رسمیت شناخته شود و پس از آن فضای بیرونی خواهد بود. به هر صورت، تعیین مرز میان قلمرو هوایی و فضا در جامعه ناهمگون جهانی و با تحولات سریع فناوری بسیار دشوار است. در هند، شهر بنگلور یکی از مراکز اصلی صنعت هوافضا است جایی که صنایع هوایی هندوستان، آزمایشگاه‌های ملی هوافضا و سازمان تحقیقات فضایی هندوستان در آن قرار دارد.

سازمان تحقیقات فضایی هندوستان پروژه ارسال سفینه‌ای به مدار ماه را تا اواسط ۲۰۰۸، در دست اقدام داشت. این پروژه موسوم به چاندرایان (به معنای ماه پیمای) بود. روسیه با داشتن شرکت‌های بزرگ هوافضا مانند ابرونپروم و شرکت هواپیماسازی متحد (شامل میکویان، سوخو، ایلوشین، توپولوف، یاکولوف، ایرکوتو بریف) در زمره بازیگران بزرگ جهانی در این صنعت به شمار می‌آید. در ایالات متحده، وزارت دفاع و ناسا بزرگترین کاربران

فناوری و محصولات هوافضا هستند. ۴۴۴۰۰۰ شغل در سال ۲۰۰۴ در صنایع هوافضای آمریکا وجود داشته است. صنایع هوافضای عمده شامل بوئینگ، شرکت فناوری متحد و لاکهیدمارتین می شود. صنایع غیرنظامی هوافضای دنیا عمدتاً در (شیکاگو بوئینگ، مونترال) بومباردیر، پراتوویتینی، تولوز فرانسه قرار دارند. در ژاپن (Sao José dos campus) و دربرزیل (EADS / فرانسه و هامبورگ آلمان) ایرباس آژانس اکتشافات هوافضا از مراکز مهم تحقیقاتی در این حوزه به شمار می آید. پاکستان نیز در سال های اخیر در حوزه مهندسی هوافضا به پیشرفت هایی نائل شده است و نیازهایش در زمینه فناوری موشک های هدایت شونده را برآورده می سازد. پس از تأسیس مؤسسه فناوری فضایی، پاکستان به دنبال پیشرفت در فناوری فضایی و همینطور طراحی و ساخت هواپیماهاست.

فضا به این جهت برای ما اهمیت دارد که هر کجا بشر پای می گذارد صحبت از حفظ کرامت و حقوق وی نیز مطرح است و اینجاست که حقوق بشر چهره ی شاداب و جدی خود را نشان می دهد و در کنار حقوق فضا است. دنیایی که هم اکنون در آن زندگی می کنیم جهانی مملو از عجایب، اسرار و زیبایی هاست که یکی از آن ها فضای ماوراء جو است که به طور دائم در حال گسترش و نوزایی است. امروزه دانشمندان، کیهان شناسان و متخصصین علم نجوم به طور قطع بر این باورند که خلقت کائنات نتیجه یک انفجار بسیار عظیم و مهیب است. در عین حال علیرغم تلاش کشورهای فعال در کلپ فضایی هنوز هم درخصوص وجود دیگر انواع موجودات در سایر کرات آسمانی چیزی ثابت نشده و کروی زمین تنها ایستگاه حیات در همه کائنات فرض می شود.

گام های بشر در فضا که نتیجه ی رنسانس علمی و تکنولوژی در ۱۰۰ سال گذشته است، ضرورت تنظیم و تدوین رژیم حقوقی خاصی را می طلبد که ضمن تشویق کشورها به استمرار اکتشافات و استفاده از فضا و مدارات از حق تقدم آن ها در بهره برداری از فضا حمایت کند و به تعمیق روابط دوستانه در پناه صلح و امنیت بین المللی و وفاق عام ملل متمایل شود. اما حقیقتی که غیر قابل انکار است این است که فضا با تحدید حدود مرزی همچون زمین میانه ای ندارد و آن را به رسمیت نمی شناسد و در واقع فضا متعلق به

هیچ کس و هیچ کشوری نیست. در این که فضا محیطی ناشناخته است هیچ شکی نیست اما این عقیده در حال تغییر ماهیت است و به تدریج بشر در حال بهره‌برداری از علوم فضایی در حل مشکلات بشری نظیر بیماری‌ها، سونامی‌ها، زلزله‌ها، طوفان‌های مهیب، گردبادها و تغییرات جهانی آب و هواست. تا دیروز صحبت از فضا فقط به صورت یک رمان آن هم از زبان ژول ورن در کتاب سفری به کره ماه قابل تصور بود اما امروزه با سفر دنیس تیتو و انوشه انصاری به عنوان اولین توریست‌های فضایی توجیهات مالی قوی برای استمرار اکتشافات فضایی مطرح شده است و بشر همانطور که در هوا، دریا و خشکی‌ها حرکت می‌کند به فکر تسخیر فضا و یافتن مجهولات حیات (این بزرگ‌ترین اسرار بشری) است. اما اهمیت توجیهات علمی کمتر از ارزش‌های حقوق بشری نیست و توجه به تعهدات عام‌الشمول و قواعد آمره حتی در فضای ماورای جو نه یک انتخاب که یک الزام حقوقی است. این همان خیر مشترک است یکی از نوآوری‌های قرن بیستم، ماهواره یا قمر مصنوعی است که دانش فنی آن با سرعتی بسیار در حال تحول و پیشرفت می‌باشد.

توانائی ماهواره در جهت کسب اخبار و ارسال پیام و تصویر به نقاط دوردست، نقش عظیمی را در زمینه‌های مخابراتی، ارسال برنامه‌های رادیویی - تلویزیونی، پیش‌بینی وضعیت آب و هوا و تغییرات جوی و بالاخره در امور نظامی و جاسوسی برعهده این فن‌آوری نهاده است، اگرچه در دهه‌های گذشته استفاده از آن در مورد اخیر، یعنی امور نظامی - جاسوسی بر دیگر موارد غلبه داشته است^۱. راهیابی انسان به فضا به کمک فناوری شگفت‌انگیز و پیشرفت‌های علمی و فنی بسیار خیره‌کننده و سریع، در کنار خود، چارچوبی حقوقی را می‌خواهد که تأثیر این اکتشافات و بهره‌برداری‌ها با حاکمیت، قلمرو و اتباع کشورها را تبیین کند و همچنین روابط ناشی از استفاده از فضا، رژیم حقوقی مدارات و اجرام آسمانی و حق تقدم کشوری که زودتر از دیگران منابع فضا را کشف کرده و در حال بهره‌برداری است، تدوین نماید و مرز میان هوا و فضا، و سرانجام مسائل حقوقی بی‌شمار نشأت گرفته از استفاده انسان از فضا را تنظیم کند تا در نتیجه نظم حقوقی به دست آمده در این عرصه،

^۱ - بخش مستقیم برنامه‌های ماهواره‌ای از دیدگاه حقوق بین‌الملل، کدخدایی، عباس، ۱۳۷۹، ص ۱.

جامعه جهانی بتواند با تکیه بر اصول عقلانی، در صلح و آرامش به حیات خود ادامه دهد. مرز میان هوا و فضا تاکنون نامشخص باقیمانده است.^۱ ما در عصر جدیدی به سر می‌بریم. مفهوم عصر اطلاعات یا عصر دانش، گام بعدی در تکامل از عصر تولید صنعتی از طریق محصول مبتنی بر خدمات به اقتصاد اطلاعاتی مبتنی بر دانش است. رایانه‌ها و سیستم‌های ارتباطی شبکه‌ای بخشی از زندگی روزانه مردم شده است. تجویز دسترسی عمومی به اینترنت، مهمترین انتخابی بود که باعث سر برآوردن قدرتمندانه اطلاعات شبکه‌ای شد. امکان دسترسی گسترده به اینترنت، تحولات جدیدی در کاربردهای مختلف را موجب شده است. بی‌تردید، فناوری ارتباطات، اثرات اجتماعی عمیقی بر زندگی بشر، بر جای گذاشته است و تنها زمان قادر است تا تاثیراتی که عصر اطلاعات، بر رفتار انسانی بر جای گذاشته است را بیان کند. فناوری اطلاعات، و رای تأثیرگذاری بر زندگی روزمره آدمیان، تحولاتی در حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی حقوقی را نیز موجب شده است.^۲ یکی از مظاهر فناوری‌های نوین که به لطف عصر اطلاعات رشد و گسترش پیدا نموده است و تأثیرات اجتماعی و به تبع حقوقی بر جای گذاشته است، تصویربرداری ماهواره‌ای یا به بیان فنی سنجش از دور است.^۳

حقوق فضا، حوزه‌ای از حقوق است که در برگیرنده حقوق ملی و بین‌المللی ناظر بر فعالیت‌ها در فضای ماورای جو است. هر چند متخصصان حقوق بین‌الملل بر تعریف واحدی از فضای ماورای جو اتفاق نظر ندارند و هر چند اکثر حقوقدانان می‌پذیرند که فضا عموماً از پایین‌ترین ارتفاع از سطح دریا تا جایی که اجسام بتوانند به دور زمین بچرخند یعنی از حدود ۱۰۰ کیلومتری آغاز می‌شود.

حقوق فضا حقوق ملی را نیز در برمی‌گیرد و برخی از کشورها در سال‌های اخیر قانون ملی مربوط به فضا را تصویب کرده‌اند. معاهده فضا اعضای خود را ملزم کرده است که فعالیت‌های فضایی ملی سازمان‌های غیر دولتی تجاری و غیرانتفاعی را به تصویب رسانده و

۱- نواده توپچی، حسین. حقوق بین‌الملل فضا، چاپ ۱۳۹۰، ص ۱۵.

۲- محمودی، هادی. تصویربرداری ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل. انتشارات شهر دانش. ۱۳۹۰، ص ۲۳.

بر آن نظارت کنند. همچنین دلایلی وجود دارند که منابع فضایی بی‌کران هستند و تنها محدودیت مربوط به قابلیت‌های ما در نحوه استفاده از آنهاست که برای همه ملت‌ها عادلانه و منصفانه باشد. اگر حمل و نقل فضایی تجاری با هزینه‌های کمتری برای پرتاب و به‌طور گسترده‌ای در دسترس قرار گیرد، آنگاه همه کشورها می‌توانند مستقیماً از منافع مربوط به منابع فضا بهره‌مند شوند. دانش حقوقی که روابط انسان‌ها، جوامع، انسان و محیط اطراف و به کارگیری ابزار و اکتشافات را تنظیم می‌کند، در سطوح ملی و بین‌المللی توسعه‌های علمی و فنی را همراهی می‌کند.

با عنایت به آثار قابل ملاحظه تحولات رژیم فضا بر امنیت ملی و بین‌المللی، ضروری است وضعیت موجود به خوبی شناخته شود و سناریوهای احتمالی ترسیم گردد تا زمینه‌های تصمیم‌سازی در حوزه‌های استراتژیک فراهم شود. در این نوشتار به بررسی تعریف حقوق بین‌الملل فضا و ماهواره‌های مخابراتی خواهیم پرداخت و همچنین به قوانین و قواعد حقوق فضای موجود در عصر حاضر و علوم فنی و فناوری حقوقی آن به منظور درک این مسائل می‌پردازیم و در ادامه به قوانین و قواعد ماهواره‌های فضایی و مخابراتی ایران نیز نگاهی خواهیم داشت.

موضوع حقوق فضایی در سال‌های گذشته مورد بررسی قرار گرفته است اما در مورد ابعاد آن و از نظر مبنای حقوقی و همچنین بین‌المللی بودن این موضوع به زبان پارسی کمتر کار پژوهشی انجام شده است. منابع لاتین آن هم به صورت پراکنده وجود داشته است. بنابراین به منظور درک بهتر این شاخه از حقوق از منابع لاتین و فارسی در کنار هم استفاده شده است.

این کتاب برآنست تا به کشف برخی نارسایی‌ها در قانون ایران در پرتو الگوهای حقوقی خارجی در مورد ماهواره‌های مخابراتی بپردازد که از لحاظ قوانین ماهواره‌ای ایران دارای اهمیت خاص است. همچنین، موضوعات حقوقی جدید پیش روی کشورهایی که دارای قانون ملی فضایی و قوانین ملی مخابراتی می‌باشند نیز مورد مذاقه قرار خواهند گرفت.

کتاب حاضر در ۵ بخش به کلیات حقوق فضا و تاریخچه آن و جایگاه آن در حقوق بین‌الملل کنونی پرداخته و در ادامه به قواعد و قوانین بین‌المللی فضا و ماهواره‌های مخابراتی و معاهدات مربوطه اشاره می‌نماید. در ادامه به قوانین کشورهای پیشرفته در مورد ماهواره‌های فضایی و مخابراتی می‌پردازد و سپس قوانین و مقررات و تاریخچه ماهواره‌های مخابراتی ایران را مورد بررسی قرار می‌دهد. در پایان نیز به جمع‌بندی مسائل مطرح شده و نتیجه‌گیری و ارائه برخی پیشنهادات می‌پردازد.

www.ketab.ir